

Socialinio darbo procesas ir metodai

Globėjų biologinių vaikų vaidmuo globos procese: „Mes visi tapom jų globėjais, mokytojais, motinomis ir tėvais“

Ramunė BAGDONAITĖ-STELMOKIENĖ

Kolpingo kolegija

Socialinio darbo katedra

Raguvos g. 7, LT-44275 Kaunas

Tel. 8 (37) 22 00 30

El. paštas: ramune.bagdonaite@kolping.lt

Santrauka. Lietuvoje globojančios šeimos klausimai analizuojami gana siaurai: daugiausiai žiūrima į globojamų vaikų gyvenimo kokybę, aptariami globėjų ir globojamų vaikų tarpusavio santykiai. Tačiau globojančioje šeimoje gali augti ir biologiniai vaikai, o jų balsas nėra pakankamai girdimas. Straipsnio tikslas – atskleisti globėjų biologinių vaikų patirtį šeimoje, globojančioje ne giminaitį vaiką, pabrėžiant globėjų vaikų vaidmenį globos procese. Straipsnio autorės atlikto kokybinio fenomenologinio tyrimo rezultatai atskleidė, kokį poveikį ne giminaičio vaiko globa daro globėjų vaikams, ką jie išgyvena; kas ir kaip, jų nuomone, šeimoje pasikeičia priėmus globoti ne giminaitį vaiką; kokį vaidmenį prisiima globos procese. Tai pirmasis tyrimas Lietuvoje, siekiantis apibūdinti gilesnį šio fenomeno supratimą taip kaip jį suvokia globėjų biologiniai vaikai.

Pagrindiniai žodžiai: vaiko globa šeimoje, globėjų biologiniai vaikai, globojamas vaikas.

Įvadas

Įvairios diskusijos vaiko globos šeimoje tema pastaruosiu metu populiaros tiek Lietuvos žiniasklaidoje, tiek socialinės politikos ir praktikos srityse. Tačiau globojančios šeimos klausimai analizuojami gana siaurai. Lietuvoje atliekami tyrimai, besidomintys vaiko globa šeimoje, daugiausiai dėmesio skiria globėjų ir globojamų vaikų poreikiams, o kitiems šeimos nariams, ypač globėjų biologiniams vaikams, skiriama mažai dėmesio. Juk vaiko globa šeimoje paliečia visus tos šeimos narius, keičiasi nusistovėjusi šeimos struktūra, kinta asmenų sąveika, vaidmenys, taisyklės, ribos. Yra nemažai reklamų, skatinančių globoti šeimoje vaikus, vyksta globėjų tėvų rengimas, jiems teikiamos socialinės paslaugos. Tačiau dažnai užmirštama, kad globojančioje šeimoje gali augti ir biologiniai vaikai, kurių balsas nėra pakankamai girdimas. Nėra aišku, kokį poveikį ne giminaičio vaiko globa daro globėjų biologiniams vaikams, ką jie išgyvena; kas ir kaip, jų nuomone, šeimoje pasikeičia priėmus globoti ne giminaitį vaiką; kaip jie bendrauja su globojamu vaiku; kokį vaidmenį prisiima globos procese?

Užsienio šalyse susidomėjimas tuo, ką išgyvena ir patiria globėjų biologiniai vaikai, kai į jų šeimą yra priimamas globoti vaikas, koks yra jų vaidmuo globos procese, vis didėja. Ypač

reikšmingus tyrimus, liečiančius globėjų biologinius vaikus, atliko JAV, Jungtinės Karalystės, Australijos, Kanados, Švedijos mokslininkai. D. C. Poland ir V. Groze (1993), A. Watson (2002), R. Twigg ir T. Swan (2003), I. Höjer (2004, 2006), M. Nordenfors (2004), E. M. Nuske (2004), M. N. Younes ir M. Harp (2007), R. Twigg (2008), S. Serbinski (2012) tyrė, kokią įtaką ne giminaičio vaiko globa šeimoje daro biologiniams globėjų vaikams, jų santykiams su tėvais, draugais. C. Bruce ir P. Bruce (2002) apibūdino pagrindinius globėjų biologinių ir globojamų vaikų santykių tipus. L. Cline (2005), H. Thompson ir S. McPherson (2011), L. Sutton ir N. Stack (2013) atskleidė globėjų vaikų mintis apie vaiko globą ir kokį vaidmenį jie prisiima globojant ne giminaitį vaiką šeimoje. S. Huber (2008) aprašė, ko labiausiai nemėgsta biologiniai globėjų vaikai, kai jų šeimoje globojamas vaikas, ir kaip globėjų vaikus būtų galima įtraukti į visą globos procesą. Remiantis šių mokslininkų tyrimais, įvairios institucijos, besirūpinančios globojančiomis šeimomis, jau atkreipė dėmesį į tai, kad būtina teikti paslaugas visiems šeimoms nariams siekiant, kad vaiko globa šeimoje taptų sėkminga.

Lietuvoje nėra nė vieno tyrimo, kuriame būtų siekta atskleisti biologinių vaikų patirtį šeimoje, globojančioje ne giminaitį vaiką, ypač pabrėžiant jų vaidmenį ir indėlį į globos procesą. Straipsnio autorės kokybiniu fenomenologiniu tyrimu buvo siekiama atskleisti globėjų biologinių vaikų patirčių esmę, atsižvelgiant į šį fenomeną, kaip jį apibrėžia patys globėjų vaikai, apibūdinti ne giminaičio vaiko globos šeimoje poveikį globėjų biologiniams vaikams, prisiimto vaidmens atlikimą. Tikimasi, kad šiuo kokybiniu tyrimu bus prisidėta reorganizuojant vaiko globos šeimoje sistemą Lietuvoje, parodant, jog būtina teikti kompleksines paslaugas visai globojančiai šeimai, kad globėjų biologiniai vaikai taip pat gali prisidėti prie to, jog vaiko globa jų šeimoje taptų sėkminga. Manoma, kad įvairioms, veikiančioms vaiko globos srityje institucijoms, šio tyrimo rezultatai padės suprasti, kad būtina įtraukti globėjų biologinius vaikus į vaiko globos jų šeimoje planavimą ir įgyvendinimą, matyti juos kaip aktyvius, prisidedančius, naudingus veikėjus. Tikimasi, kad šis tyrimas prisidės siekiant pagerinti situaciją šeimose, auginančiose savo vaikus ir globojančiose ne giminaičius vaikus.

Straipsnio tikslas – atskleisti globėjų biologinių vaikų patirtį šeimoje, globojančioje ne giminaitį vaiką, pabrėžiant globėjų vaikų vaidmenį globos procese.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti globėjų biologinių vaikų statusą šeimos ir visuomenės gyvenime.
2. Atskleisti ne giminaičio vaiko globojimo šeimoje poveikį globėjų biologiniams vaikams.
3. Apibūdinti globėjų biologinių vaikų teikiamą pagalbą ir vaidmenį globos procese.

Globėjų biologinių vaikų statusas šeimos ir visuomenės gyvenime

Kalbant apskritai apie vaikų statusą visuomenėje, kaip teigia A. Juodaitytė (2003), jie dažniausiai matomi kaip šalutinė grupė, nes vaikų socializacijai, jų gyvenimui vadovauja suaugusieji, t. y. pagrindinė grupė. Šalutinei grupei būdinga tai, kad į jos narius žiūrima paviršutiniškai, nesistengiama giliau atskleisti asmenybės, santykiai tokie, kad suaugusieji stengiasi pajungti vaikus sau, padaryti juos paklusnius.

XX amžiuje pradeda ryškėti vaikų emancipacijos idėjos. Siekiama išlaisvinti vaiką kaip asmenį, išvaduoti jį nuo suaugusiųjų priklausomybės, leisti vaikams gyventi savame pasaulyje. Kartu siekiama apsaugoti vaikus nuo suaugusiųjų netinkamo elgesio tiek šeimoje, tiek visuomenėje. Pasak A. Juodaitytės (2003), šios vaikų emancipacijos idėjos vis dar nėra iki galo įgyvendintos.

Vaikai dažnai suprantami kaip nepakankamai socialiai vertingi visuomenės nariai, į juos žiūrima kaip į nesavarankiškus žmones. Vaikai negali dalyvauti viešajame gyvenime, negali pareikšti savo teisių ir atlikti pareigų, dėl to jie dažnai būna neišgirsti. Visa tai vaiką nuasmenina.

Globėjų biologinis vaikas taip pat dažnai nėra laikomas reikšmingu asmeniu ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje proceso metu, jo patirtis, prisidėjimas, pastangos nėra pakankamai įvertintos, pripažintos. Žinoma, suaugusiųjų bendruomenėje vykstantys pokyčiai, ypač vertybių kaita, lemia ir tai, kad keičiasi vaikų statusas šeimos ir visuomenės gyvenime. Vaikai yra specifinė socialinė grupė ir, nors yra priklausomi nuo suaugusiųjų, turi ypatingą statusą visuomenėje. Vaikai suaugusiesiems suteikia naujus vaidmenis šeimoje, pvz., motina, tėvas, globėjas. Lietuvoje vaikų socialinis vaidmuo, nors ir nepakankamai, pamažu pripažįstamas kaip vertingas. Kaip teigia sociologas J. Qvortrup (2001), iš tiesų vaikai yra aktyviai dalyvaujantys visuomenėje asmenys, nes jie taip pat daro įtaką suaugusiųjų socializacijai.

Vakarų šalyse dėmesys pereina nuo vaiko kaip pasyvaus veikėjo, priklausančio nuo tėvų globos, prie vaiko kaip aktyvaus veikėjo, gebančio prisiimti atsakomybę. M. Nordenfors (2006) teigimu, kai dėmesys kreipiamas į globėjų biologinių vaikų dalyvavimą, šis dalyvavimas kasdieniame gyvenime tampa akivaizdus, ir vaikai aiškiai pasirodo kaip sąveikaujantys, aktyvūs šeimos ir visuomenės nariai. Vaikas turi būti matomas kaip kompetentingas asmuo. Tuo pačiu metu vaikai pripažįstami kaip asmenys, kurie priklauso nuo suaugusiųjų savo kasdieniame gyvenime ir nuo jų gerovės, taip pat nuo aplinkos. Iš šio požiūrio tampa aišku, kad būtina klausyti ir klausiti pačių vaikų, suteikti jiems balsą. Tampa svarbu klausiti, kokia yra jų patirtis, kaip jie konstruoja kasdienio gyvenimo supratimą, kokios yra jų refleksijos apie gyvenimą šeimoje ir visuomenėje. Taigi globėjų biologiniai vaikai turi būti suprantami kaip esantys aktyvūs viso ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje proceso metu. Tačiau, kaip teigia I. Höjer (2004), L. Sutton ir N. Stack, (2013), tiriant vaiko globą šeimoje, globėjų biologinių vaikų situacija retai yra dėmesio centras. O jeigu ir yra, tai šių vaikų situacija dažniausiai atspindima suaugusiųjų akimis. Tyrimai, kuriuose globėjų biologiniai vaikai kalbėtų patys, nėra dažni.

M. Nordenfors (2006) tvirtina, kad globėjų biologiniai vaikai yra aktyvūs ir sąveikaujantys šeimos ir visuomenės dalyviai, kurie gali patys spręsti, kaip elgtis specifiniame globojančios šeimos kontekste. Vaikai turi būti vertinami kaip socialiniai veikėjai, dalyvaujantys įvairiose sąveikose, veiklose, derybose, kurie prisideda kurdami socialinį pasaulį. Dėl to šių vaikų kompetencijos turi būti pripažintos. Globėjų biologiniai vaikai gyvena kontekste, kuriame iš jų labai daug tikimasi ir prašoma. Lūkesčiai šiems vaikams yra labai dideli: jų prašoma dalytis savo namais, nuosavybe ir šeima su globojamais vaikais, kurių jie dažniausiai nepažįsta. Prašoma pakęsti globojamų vaikų netinkamą elgesį, sužinoti apie labai ankstyvo amžiaus vaikų sunkumus. Tad suaugusieji šiems vaikams skolingi jų vertės šeimai ir visai visuomenei pripažinimą. Šiuos vaikus būtina įtraukti į sprendimų priėmimą, kuris daro įtaką jų pačių gyvenimui, ir jiems būtina teikti paslaugas, kurios padėtų susidoroti su jų naujų vaidmenų sunkumais globojant šeimoje ne giminaitį vaiką.

Globėjų biologiniai vaikai yra be galo naudingi, prisideda ir kuria globojamo vaiko, savo šeimos ir visos visuomenės gerovę. Jie su globojamais vaikais praleidžia daugiausiai laiko, dažnai mato ir žino apie globojamus vaikus daugiau negu jų tėvai, ir jie galėtų prisidėti prie globos proceso pateikdami pasiūlymų, išsakydami minčių, pasidalydami idėjomis. Socialiniai darbuotojai taip pat turėtų aktyviau įtraukti globėjų biologinius vaikus į ne giminaičio vaiko globos planavimą, organizavimą ir įgyvendinimą jų šeimoje.

Tyrimo metodologija

Straipsnio autorė vadovaujasi prielaida, kad tikrovė yra socialiai konstruojama (Berger, Luckmann, 1999), o pažinimo objektas yra tyrimo dalyvių vidinė patirtis, kuri įprasminama jiems sąveikaujant su kitais žmonėmis. Atliekant tyrimą laikytasi nuostatos, kad globėjų biologinių vaikų patirtis nėra konkretus faktas, bet ateina iš asmens patirtų situacijų, dėl to remiamasi interpretuojamąja-konstruktivistine ontologija ir subjektyvistine-interpretuojamąja epistemologijos pozicija, tad socialinė tikrovė suprantama kaip subjektyvi, pasaulis matomas iš žmogaus perspektyvos (Bryman, 2008; Žydzūnaitė, 2008). Straipsnio autorės atliktame tyrime į tikrovę buvo žvelgiama iš globėjų biologinių vaikų perspektyvos. Pasirinktas kokybinis tyrimo tipas, kaip būdas suprasti, kaip globėjų biologiniai vaikai suvokia ir interpretuoja kasdienį pasaulį, savo patirtį ir vaidmenį šeimoje, kai priimamas globoti ne giminaitis vaikas. Tik per artimą kontaktą ir tiesioginę interakciją galima atskleisti šiuos dalykus. Remiantis aprašytais ontologijos ir epistemologijos kryptimis, pasirinkti atitinkami duomenų rinkimo ir analizės metodai.

Pasirinktas kokybinių duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu, jį pasirinkti, remiantis B. Bitinu ir kt. (2008), prasminga, kai siekiama atskleisti tyrimo dalyvių požiūrį, vertinimą, nuomonę, patirtį – visa tai tyrimo dalyvis išsako savais žodžiais. Pagrindinis pusiau struktūruoto interviu pranašumas – „gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų, lyginant su neformaliu interviu, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma“ (Rupšienė, 2007: 67). Pusiau struktūruotas interviu pasirinktas dėl to, kad tyrėja galėjo iš anksto numatyti temas, kurias aptarė interviu metu, ir neprisirišti prie numatytų pasakyti žodžių, t. y. tyrėja galėjo užduoti papildomų tikslinamųjų klausimų. Pusiau struktūruoto interviu klausimai globėjų biologiniams vaikams sudaryti pagal probleminius tyrimo klausimus, siekiant atskleisti šių vaikų vaidmenį ne giminaičio vaiko globos procese. Tačiau tyrėja pripažįsta, kad šio interviu tipo taikymas galėjo turėti ir trūkumų: siekiant nenukrypti nuo numatytos temos, galėjo neiškilti kitos svarbios temos, leidžiančios giliau atskleisti globėjų biologinių vaikų patirties fenomeną.

Pasirinktas kokybinių duomenų analizės metodas – interpretatyvioji fenomenologija padėjo identifikuoti globėjų biologinių vaikų patirčių esmę, atsižvelgiant į fenomeną, kaip jį apibrėžia tyrimo dalyviai. Tai yra tyrimo dalyvių gyvenimiškos patirties supratimas (Žydzūnaitė, 2008). Remiantis A. Schütz (1967), kiekvienas asmuo pasaulį suvokia skirtingai, nes jame egzistuoja savitu būdu, kiekvienas asmuo turi savo nepakartojamą, unikalią gyvenimo istoriją. Galima teigti, kad globėjų vaikai taip pat savitai mato aplinkinį pasaulį ir savitai supranta, kas vyksta jų šeimose globojant ne giminaitį vaiką. Kiekvienas iš jų turi unikalią patirtį. Tyrimo duomenų analizei atlikti buvo pereinami 4 pagrindiniai duomenų analizės etapai, remiantis C. Willig interpretatyviosios fenomenologijos analizės koncepcija (Willig, 2001; Bitinas et al., 2008):

1. Daugkartinis teksto skaitymas – tyrėja pasižymėjo aktualias vietas, apimančias įvairias asociacijas, klausimus, apibendrinamuosius teiginius, komentarus, atotrūkius.
2. Temų suformulavimas ir etikečių priskyrimas – tyrėja suformulavo temas ir suteikė joms tam tikras etiketes (pavadinimus), remiantis tyrimo dalyvių citatomis, taip siekiama nenuolti nuo tyrimo dalyvių išsakytų minčių. Temos apibūdina kiekvieną teksto dalį, jų pavadinimai reprezentuoja aspektą apie esminį požymį, kuris yra pristatomas konkrečioje teksto dalyje.
3. Analizės struktūros rengimas – tyrėja surašė visas temas, atrastas antroje stadijoje, ir apmąstė jų ryšį. Kai kurios temos natūraliai suformavo klasterius, kurie dalijasi gimininomis prasmėmis, kiti klasteriai apibūdinami hierarchiniais santykiais. Temų klasteriams

suteiktos etiketės, kurios reprezentuoja tų temų esmę. Etiketės yra kasdienės kalbos terminai, paimti iš tyrimo dalyvių interviu teksto.

4. Apibendrinamosios lentelės sudarymas – tyrėja sudarė apibendrinamąją lentelę, kuri apima klasterius, temas ir subtemas kartu su citatomis, iliustruojančiomis kiekvieną temą. Kai kurios temos, nesusijusios su tyrimo dalyvių patirtimi, buvo išimtos. Suformuoti 3 pagrindiniai klasteriai: „Pasikeitė visas gyvenimas“, „Santykiai nuolat keičiasi“, „Daug ko išmokau globojant vaikus“. Kiekvieną klasterį sudaro 6–9 temos. Kai kur temos dar dalijamos į 2–9 subtemas.

Tyrimo dalyviai – 13–19 m. jaunuoliai (2 vaikinai ir 8 merginos), kurie gyvena savo šeimose, globojančiose ne giminaitį vaiką (-us). Vienas iš imties sudarymo kriterijų buvo vaikų amžius – nuo 13 iki 19 metų, nes šio amžiaus tarpsnio jaunuoliai gali reflektysčiai pažvelgti ir papasakoti apie savo patirtį šeimoje globojant ne giminaitį vaiką. Kitas kriterijus – ne giminaičio vaiko globos patirties trukmė, ne mažesnė kaip 4 metai. Pasirinktos globėjų šeimos buvo priėmusios globoti ne vieną vaiką, kurių globa jų šeimoje trukdavo nuo kelių mėnesių iki kelerių metų. Pasirenkant tyrimo dalyvius buvo taikoma mišri tikslinė atranka: derinti du tyrimo imties nustatymo būdai (Rupšienė, 2007), t. y. patogioji atranka – imtis sudaroma iš lengviausiai tyrėjai prieinamų vienetų, bendradarbiaujant su Kauno arkivyskupijos šeimos centru, Kauno miesto Vaiko teisių apsaugos skyriumi, Vaikų gerovės centru „Pastogė“ bei Vaikų globėjų asociacija. Kartu buvo naudojama ir „sniego gniūžtės“ atranka – imties vienetai tyrimui buvo atrenkami iš žmonių, kurie pažinojo kitų žmonių, žinančių informatyvių atvejų, kuriuos buvo verta įtraukti į tyrimą. Tyrėja rėmėsi teorinio prisotinimo dėsniumi (Auerbach et al., 2003), kai tyrėjos imtame galutiniame interviu tyrimo dalyvis neišsako naujų minčių ir idėjų, palyginti su prieš tai imtais interviu.

Teigiamas ne giminaičio vaiko globojimo šeimoje poveikis globėjų biologiniams vaikams: „Daug ko išmokau globodamas vaikus“

Šeimoje globojant ne giminaitį vaiką, ši patirtis globėjų biologiniams vaikams gali būti labai vertinga tolesniam jų gyvenimui. Šių vaikų kasdienio gyvenimo tikrovė praturtėja, nes ji papildoma naujomis žiniomis ir įgūdžiais.

Vienas iš dažniausiai tyrimo dalyvių minimų teigiamo ne giminaičio vaiko globos šeimoje poveikio globėjų biologiniams vaikams aspektų yra šių vaikų didesnis jautrumas kitų žmonių poreikiams ir empatija. Globėjų biologiniai vaikai gali tapti labiau besirūpinantys kitais žmonėmis: tiek šeimos nariais, tiek kitais asmenimis, kuriems reikia pagalbos; jie mokosi padėti nuskriaustiesiems, kaip parodyti jiems dėmesį. Globėjų vaikai, bendraudami su globotinais, gali pažvelgti į pasaulį globojamų vaikų akimis ir taip geriau suprasti be globos likusius vaikus: „*mes sužinojom, ką reiškia neturėti tėvų, kaip jaučiasi kiti vaikai, ką reiškia, kai neturi tėvų*“ (Lina, 15 m.). Globėjų biologiniai vaikai nėra išgyvenę patirties, kai netenki tėvų globos, tad, bendraudami su globojamais vaikais, jie susipažįsta su kitokia, dažniausiai skaudžia patirtimi. Augdami kartu su globojamais vaikais, dalydamiesi savo supratimu apie aplinkinį pasaulį, apie gyvenimą, dalydamiesi savo patirtimi, globėjų biologiniai vaikai gali suvokti, koks kontrastingas gali būti gyvenimas:

„Visą gyvenimą maniau, kad gyvenimas rožėmis klotas, visi žmonės geri, niekas nemeluoja, niekas neskriaudžia kiti, visi laimingi ir dėkingi, jų atėjimas man nuėmė „ružavus“ akinius, tada supratau, kad gyvenime yra ir plusų, ir minusų“ (Neringa, 18 m.).

Globėjų biologinių vaikų aplinkinio pasaulio suvokimas konstruojamas ir perkonstruojamas bendraujant su globotinieais, susipažįstant su jų patirtimi, išgyvenimais, augant ir dalijantis savo patyrimais kasdieniame gyvenime. Visa tai gali ugdyti geresnį globėjų biologinių vaikų supratimą apie žmones, kurie nėra tokie laimingi kaip jie. Jie gali tapti labiau tolerantiški, mokyti parodyti kitiems žmonėms dėmesį, kaip jiems padėti. Visa tai gali lemti ir ateities pasirinkimus: patiems ateityje savo šeimoje globoti vaikus ar pasirinkti profesiją, kuri padeda rūpintis nuskriaustaisiais.

Globėjų vaikai mato, kaip jų tėvai rūpinasi globotinieais, kaip stengiasi dėl jų, kaip gali būti sunku, dėl to jie gali stengtis tėvams padėti, tapti jų pagalbininkais. Taip netgi gali geriau suprasti savo tėvus ir geriau su jais sutarti:

„Dabar geriau mamą suprantu, nes pati galvoju, kaip ten kas, ir mama tą patį panašiai galvoja, mes su mama pasikalbame apie juos, pasitariame, <...> geresni dabar santykiai su mama“ (Karolina, 13 m.).

Jeigu globėjų biologiniai vaikai yra įtraukiami į ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje procesą, jie aktyviai prisideda, tampa tėvų pagalbininkais, kartu sprendžia iškilusius vaiko globos klausimus. Tokia bendra tėvų ir vaikų patirtis, bendras rūpinimasis globotiniu gali pagerinti tarpusavio santykius, mokyti geriau vienas kitą pažinti ir suprasti, tapti jautresniems kitų poreikiams.

Kai šeimoje yra globojami už biologinius vaikus jaunesni vaikai, mokomasi, kaip elgtis su mažesniais vaikais: *„jau su vaiku tai mokėsiu elgtis“* (Karolina, 13 m.). Jaunesnių vaikų globojimo patirtis gali ugdyti globėjų biologinių vaikų geresnį supratimą, kaip prieiti prie mažesnių vaikų, kaip juos pakalbinti: *„priėjimo prie vaikų išmokau, pavyzdžiui, kaip su jais bendrauti, kad būtų lengviau* (Laura, 16 m.). Taip pat gali įgyti jaunesnių vaikų priežiūros įgūdžių: kaip juos maudyti, kaip pagaminti ar pašildyti maistą, netgi kaip nukreipti jų dėmesį, kai pradeda erzinti: *„ką nors sugalvoju pasakyti, kad darytų, kokią veiklą užduodu“* (Sandra, 15 m.). Vienos globėjų šeimos sūnus taip pat teigė: *„jau moku prižiūrėti vaikus, panešioti kartais reikėdavo, tai išmokau kaip laikyti mažą vaiką, kad nebevertų“* (Žilvinas, 13 m.). O kai kurios globėjų dukros teigė, kad jaunesnių vaikų globojimas ir rūpinimasis jais davė puikios praktikos ir kad jos nebebijos turėti savo vaikų – *„išmokau būti mama“* (Aušra, 19 m.). Globėjų vaikai daug laiko praleidžia su globotinieais, jais rūpinasi, prižiūri jaunesnius už save, visa tai gali ugdyti tėvystės įgūdžius, reikalingus auginti, prižiūrėti ir rūpintis ateityje savo vaikais. Taip pat jie mato savo tėvus besidominčius kitų žmonių gerove, turi gero elgesio modelį. Stebėdami tėvų pavyzdį ir patys globodami į jų šeimą atvykusius vaikus, globėjų biologiniai vaikai išmoksta rūpintis jaunesniais už save vaikais, mokesi, kaip reikia su jais elgtis.

Apibendrinant galima teigti, kad globėjų biologiniai vaikai kaupia ir išlaiko asmeninę patirtį, o šio kaupimo rezultatas yra naujos žinios ir nauji įgūdžiai. Jie mokosi spręsti kasdienes problemas, bendrauti su nuskriaustais žmonėmis, rūpintis mažamečiais vaikais. Globėjų vaikai, matydami, kokią skaudžią patirtį išgyveno globojami vaikai, gali tapti jautresni kitų žmonių poreikiams. Bendra globojimo patirtis jiems gali leisti jausti pasitenkinimą, matant, kaip globojami vaikai auga ir pozityviai keičiasi jų šeimoje. Jeigu globėjų biologiniai vaikai įtraukiami į kito vaiko globą ir matomi kaip tėvų pagalbininkai, kuriais pasitikima, tai kuria suvokimą, kad jie taip pat gali prisidėti prie kitų žmonių gerovės. Tai netgi gali didinti pasitikėjimą savimi.

Neigiamas ne giminaičio vaiko globojimo šeimoje poveikis globėjų biologiniams vaikams: „Mama mažiau dėmesio skiria“

Globotiniui atvykus į šeimą, visi šeimos nariai susiduria su įvairiais sunkumais. Prisitaikyti prie pakitusios, stresą keliančios situacijos šeimoje, kai priimamas globoti ne giminaitis vaikas, turi tiek globojamas vaikas, tiek visi kiti šeimos nariai. Ne visada globotiniai ir globojanti šeima būna patenkinti vieni kitais, ir prisitaikymas gali būti konfliktiškas ar visai neįmanomas. Atliktas tyrimas atskleidė ne tik teigiamus, bet ir neigiamus ne giminaičio vaiko globojimo šeimoje poveikio aspektus globėjų biologiniams vaikams.

Kai į šeimą priimamas globoti ne giminaitis vaikas, vienas iš neigiamų aspektų, kurį įvardija dauguma globėjų biologinių vaikų, yra sumažėjęs tėvų dėmesys ir iš to kylantys pavydo globotiniams jausmai bei poreikis jaustis reikalingiems. Natūralu, kad tėvų dėmesys savo vaikams sumažėja, kai šeimoje pradedamas globoti kitas vaikas, nes atsiranda naujų rūpesčių: apsipirkimas, įvairūs vizitai, pokalbiai su socialiniais darbuotojais ir kitais specialistais. Tyrime dalyvavę globėjų biologiniai vaikai teigė, kad jiems sunku susitaikyti su mažesniu tėvų dėmesio ir laiko skyrimu, jiems kartais net kyla priešiški jausmai globotiniams, taip jie gali pradėti kaltinti globotinius tuo, kad šie atima tėvų dėmesį. Jie netgi gali jaustis užmiršti ar atstumti.

„Mama sako: o, Karolina, važiuojam ten, o, Karolina, važiuojam čia, nupirksiu striukę, o kai vaikai būna, tai sako: pabūk su vaikais; arba vežasi vaikus. Mama mažiau dėmesio skiria, pavydžiui kažkiek, įpratau būti, kad man dėmesio daugiausia. <...> kažkaip sunku būna, tada kaip nors kitaip dėmesį atkreipiu ar nereaguojau“ (Karolina, 13 m.).

„Aš tai esu labai prie mamos prisirišusi, ir man gal pavydu būdavo, ji visada lįsdavo, man tai labai patikdavo. <...> pavydėjau, kad ji jau prie mamos prisiglaudžia. <...> kai jai nupirkdavo drabužį, man pavydas būdavo“ (Lina, 15 m.).

„Tik vaikiškas protas nesuprato, kad turėsiu dalintis ir mama, labai pavydėjau mamos, buvo sunku prirasti, kad ją apsikabina ne vien aš, tada suvokiau, kad ne viskas gražu, kaip įsivaizdavau“ (Aušra, 19 m.).

Dažniausiai globojami vaikai prisiriša prie globėjų, rodo jiems šiltus jausmus, juos apsikabina – visa tai matydami, globėjų biologiniai vaikai gali jausti pavydą, jiems reikia daugiau laiko prie to prirasti. Deja, dažnai susirūpinimą dėl sumažėjusio tėvų dėmesio ir laiko globėjų biologiniai vaikai nutyli ir atvirai nesidalija su savo tėvais. Tai gali būti dėl to, kad jie gali jaustis kalti dėl savo kylančių pavydo jausmų, nes suvokia, kad tėvai daro gerą darbą, kad būtina rūpintis be tėvų globos likusiais vaikais ir kad būtų savanaudiška turėti visą tėvų dėmesį ir laiką tik sau.

Atvykus globotiniui į šeimą, šeimos narių santykiai gali pablogėti, tai gali įvykti dėl keleto priežasčių: dėl netinkamos, neatviros visų šeimos narių komunikacijos, dėl taisyklių, ribų, bausmių nevienodo taikymo visiems šeimoje esantiems vaikams, dėl charakterių skirtingumų ir kt. Kai lūkesčiai nėra išsakyti, kai nekalbama atvirai, nepasakoma, kas patinka arba nepatinka, tada santykiai šeimoje gali būti įtempti, gali kilti įvairių nesutarimų:

„Mes tai su mama dabar gerai sutariam, bet kai buvo Viktorija, tai labai pykdavomės dėl jos, <...> tai jau ir su sese susipykdavome, kai Skaistė užstodavo Viktoriją, o ne mane, tai ir supykdavau ant sesės, kažkaip norėjau, kad mane užstotų“ (Lina, 15 m.).

Nesutarimų gali kilti ir dėl to, kad šeimoje nėra asmeninių erdvių, t. y. vietų, kur kiekvienas šeimos narys turėtų savo saugų kampelį. Taip pat globėjų vaikai gali pykti, jeigu imami jų asmeniniai daiktai, drabužiai, kai jie yra netausojami:

„Nervindavo, kad ji lenda ir į stalčius, ko nors ieško, jau, žiūriu, mano stalčiuje kuičiasi. <...> ji taip netausoja tų drabužių, bet kaip pameta, man tai labai nepatikdavo, kad ji taip bet kaip mēto“ (Lina, 15 m.).

Jeigu kiekvienas vaikas turėtų savo saugią vietą, asmeninę erdvę namuose, santykiai būtų geresni vien dėl to, kad nereikėtų dalytis tuo pačiu kambariu, asmeniniais daiktais: „aš manau, kad būtų buvę daug geriau, jeigu būtume turėję po atskirą kambarį, gal būtume nesipykę“ (Lina, 15 m.). Globėjų vaikai ir globotiniai nebūtų nuolat kartu, tad neatsibostų vieni kitiems, kiekvienas turėtų savo vietą, kurioje galėtų pabūti vieni kada tik panorėtų.

Dar vienas atskleistas sunkumas, su kuriuo susiduria globėjų biologiniai vaikai, – globojamo vaiko elgesio problemos. Globėjų vaikai, ypač ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje proceso pradžioje, dažnai turi iškęsti agresyvių globojamo vaiko elgesį. Jie pyksta, kai yra vagiami jų žaislai, kita nuosavybė, kai globotiniai meluoja: „mane tai nervina, kai jie meluoja kas antras žodis“ (Karolina, 13 m.). Dažnai globotiniai elgiasi agresyviai ir įvairius sunkumus sprendžia kumščiais: „pykdavom, kad viską jau spręst su kumščiais, spardydam, labai būdavo atšiauri, kartais eidavo, duodavo“ (Lina, 15 m.), dėl agresyvaus globotinių elgesio globėjų biologiniai vaikai gali netgi nukentėti:

„Jaučiausi labai nuskriausta, tada labai pykau ant jų, kad jos atėjo pas mus į šeimą ir dar mane primušė, jei mama nebūtų atbėgusi, būčiau likusi be plaukų“ (Neringa, 18 m.).

Globėjų biologiniai vaikai gali jaustis nusivylę dėl to, kad priėmė į šeimą globoti vaiką, stengėsi padėti ir rūpinosi juo, o šis, pykčio apimtas, gali elgtis agresyviai. Norėdami geriau suprasti tokį agresyvių globojamo vaiko elgesį, globėjų biologiniai vaikai bando išsiaiškinti, kokiame kontekste jis augo, kaip formavosi jo asmenybė:

„Dažniausiai jų tėvai geria, tai jie daro ką nori. Šitie berniukai, kur yra, tai jų tėvai gėrė, mušėsi. Vienas berniukas lovoje būna, kitas lovytėje būna uždarytas, kai atėjo pas mus, tai darė „beleką“, nieko nežinojo“ (Karolina, 13 m.).

Dar vienas sunkumas, kurį gali patirti globėjų biologiniai vaikai, – jų kaip vertingų ir aktyvių veikėjų pripažinimo trūkumas. Ypač vyresni globėjų vaikai dažnai išreiškia nusivylimą, kad jie nėra įtraukiami į ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje atvejo planavimą: „aš klausinėjau mamos, kas čia, kaip čia, bet man niekas nieko nesakė“ (Tomas, 19 m.). Globėjų biologinių vaikų neįtraukimas į sprendimų priėmimą dėl ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje gali sukelti neigiamus jausmus, jie gali jaustis, praradę savo vietą šeimoje, kad nėra tokie svarbūs.

Atvykus į šeimą globotiniui, pasikeitimų gali vykti ne tik šeimos viduje, bet ir jos aplinkoje. Globėjų vaikai dažnai gali susidurti su neigiamu kitų žmonių požiūriu į ne giminaičio vaiko globą jų šeimoje, su draugų nuostaba: „draugams keista būdavo, mes vienintelės klasėje buvom, kur šeimoje globojam. Net nesakėm, kad ji mūsų globotinė, sakėm, kad ji mūsų pusseserė“ (Lina, 15 m.). Globėjų vaikai gali netgi meluoti ir nesakyti savo draugams, kad į jų šeimą priimtas globoti ne giminaitis vaikas. Tada jie gali meluoti sakydami, kad čia yra jų giminaitis. Galbūt globėjų vaikai taip elgiasi manydami, jog nesulauks klasės draugų supratimo, nes klasėje gali būti vienintelė tokia šeima, kuri globoja ne giminaičius vaikus. Globėjų biologiniai vaikai gali galvoti, kad bendraklasiai juoksis tiek iš jų pačių, tiek iš globotinių. Dažnai jie gali susidurti su bendraklasių neigiamu požiūriu į be tėvų globos likusius ir globos namuose gyvenančius ar gyvenusius vaikus: „mokykloje sakydavom, kad ji mūsų pusseserė iš pradžių, nes galvojom, kad juoksis, kad ji našlaitė. Kai sužinojo, tai iš pradžių juokėsi: „vaiknaminė“ (Skaistė, 14 m.).

Globojanti šeima gali būti kaltinama tuo, kad ji priima globoti kitus vaikus tik dėl pinigų. Susidūrimą su neigiamu visuomenės požiūriu skaudžiai išgyvena ir globėjų biologiniai vaikai:

„Kai daugelis žmonių sako, kad, kai šeima pasiima globoti vaikus, tai daro tik dėl pinigų, tai man būna pikta, tokiems žmonėms aš visada sakau: jei jūs galvojate, kad mes vaikus ėmėme dėl pinigų, tai ir jūs pasiimkit, ir praturtėsite“ (Aušra, 19 m.).

Globėjų biologiniai vaikai taip pat gali girdėti, ką kalba kiti žmonės, ir jiems gali būti pikta dėl nepagrįstų kaltinimų, nesupratimo ir aplinkos nepalaikymo. Lietuvoje vis dar pastebima gana priešiška globojančiai šeimai kultūra, kuri gali būti sovietmečio palikimas.

Apibendrinant galima teigti, kad į šeimą priėmus globoti ne giminaitį vaiką, įvairių sunkumų gali kilti ne tik globėjams, globotiniui, bet ir globėjų biologiniams vaikams. Jie gali išgyventi dėl sumažėjusio tėvų dėmesio ir laiko, dėl pablogėjusių santykių ir nesutarimų šeimoje, dėl savo vietos šeimoje praradimo, dažnai jiems tenka iškęsti agresyvų globojamų vaikų elgesį ir priešiškai nusiteikusios aplinkos nusistatymą. Tačiau, nepaisant iškilusių sunkumų globojančioje šeimoje, visi šeimos nariai dažnai prisiriša prie globotinio ir, jam išvykus iš namų, gali jausti tarsi prarastą dalį savo šeimos. Šeima gali jausti širdgėlą ir liūdesį dėl išvykusio globotinio, gali prirėkti laiko išliūdėti ir vėl susijungti kaip šeimai.

Globėjų biologinių vaikų pagalba ir vaidmuo globos procese: „Prisiėmiau vyriausios sesers pareigas“

Kai šeimoje nusprendžiama globoti ne giminaitį vaiką, globėjų biologiniai vaikai išgyvena laukimo laikotarpį. Jiems gali kilti įvairių įsivaizdavimų ir lūkesčių globotiniams, pvz., tikimasi, kad bus galima kartu žaisti, kad namuose atsiras naujas draugas. Ir nuo šių globėjų biologinių vaikų lūkesčių išsipildymo arba neišsipildymo gali labai priklausyti, kaip vystysis jų ir globotinių tarpusavio santykiai, kokį prisiims vaidmenį.

Globėjų biologiniai vaikai laukimo etape išgyvena nemažai sumaišties, pasimetimo, jiems reikia laiko prisitaikyti prie pasikeitusios situacijos. Gali būti ir tokių atvejų, kad globėjų biologiniai vaikai išgyvena nerimą ar net baimę, nes nesupranta, kas vyksta. Jie gali jaustis pasimetę ir stengtis sužinoti apie besikeičiančią situaciją klausinėdami tėvų. Jeigu nesulaukia iš jų atsakymų, jeigu tėvai nepaaiškina, kas ir kaip čia vyksta, tada globėjų vaikai gali jaustis labai sutrikę: *„aš toks pasimetęs buvau, nesupratau, kas čia vyksta. <...> kažkaip baisu buvo, nesupratau, kaip čia su tais vaikais reikia elgtis“ (Tomas, 19 m.).* Gali būti, kad globėjų vaikai nenori priimti ne giminaičio vaiko į savo šeimą, nenori jo globoti. Jeigu tėvai vis dėlto priima į šeimą globoti kitą vaiką, net jeigu jų biologiniai vaikai to nenorėjo, pastarieji gali jaustis nesuprasti, pykti, o globotinių ir globėjų biologinių vaikų santykiai gali tapti šalti ar netgi priešiški. Jeigu tėvai yra griežti ir kelia didelius reikalavimus savo vaikams, šie dažniausiai sunkiau prisitaiko prie atvykusio globotinio. Tad parengti ne giminaičio vaiko globai šeimoje reikia ir pačius globėjų biologinius vaikus, ne tik būsimus globėjus.

Priėmus globotinį į šeimą, užmezgus su juo santykius, globėjų biologiniai vaikai prisiima naujus vaidmenis ir pareigas šeimoje. Jie gali būti puikūs tėvų pagalbininkai, gebantys rūpintis globojamu vaiku. Jeigu globotiniai jaunesni už globėjų biologinius vaikus, pastarieji gali prisiimti vyriausios sesers ar brolio pareigas: *„aš šitiems berniukams kaip vyresnis brolis esu“ (Tomas, 19 m.).* Vienas iš pagrindinių dalykų, kurį apibūdina tyrimo dalyviai kaip savo pareigą, – glo-

botinio mokymas. Šis mokymas yra labai įvairus, atsižvelgiant į esamą situaciją, ar globotinis turi įgūdžių, kokio yra amžiaus. Jaunesnius vaikus globėjų vaikai gali mokyti spalvinti, pažinti spalvas, skaityti, skaičiuoti. Taip pat gali mokyti bendravimo įgūdžių: „*nemokėjo bendrauti su kitais žmonėmis, su klasiokais, su bendraamžiais, draugų pačios nesusirasdavo, tad man reikdavo joms padėti*“ (Neringa, 18 m.). Globėjų vaikai moko globotinius, rūpinasi jais: veda į darželį, pasivaikščioti, valgydina, saugo ir užstoja nuo priešiška nusiteikusių vaikų: „*mokykloje, kai sužinojo, tai iš pradžių juokėsi: „vaiknaminė“, tai ji eidavo, verkdamo, ir aš užgydavau: kas tau nepatinka; užstodavau ją. Po to atstodavo nuo jos*“ (Skaistė, 14 m.). Globotiniai dažniausiai atvyksta į naują šeimą turėdami kitą supratimą apie daugelį dalykų, pvz., kada galima grįžti namo, kaip reikia valgyti, kada einama miegoti, kiek laiko galima praleisti prie kompiuterio ar televizoriaus. Atėję į naują šeimą, jie turi perimti tos šeimos taisykles: „*kai atėjo pas mus, tai darė „beleką“, nieko nežinojo, tai pirmiausiai – taisyklės*“ (Karolina, 13 m.). Tad globėjų biologiniai vaikai paaiškina globotiniams jų šeimos taisykles. Vyresnes globotines globėjų paauglės dukros gali mokyti, kaip reikia elgtis merginoms, rūpintis savimi, gaminti valgyti, tvarkytis namuose:

„*Mokau jas, kaip reikia elgtis tikroms panelėms: mokau, kaip plaukus susišukuoti, kaip apsirengti, kartu gražinamės, šukuosenas darome, nagus lakuojame – viską, ką ir kitos panelės daro. <...> mokau, kaip reikia valgyti gaminti, kartu namus tvarkome*“ (Aušra, 19 m.).

Dar vienas labai svarbus, minimas daugumos globėjų biologinių vaikų aspektas, – atsakomybės už globotinį prisiėmimas: „*pasiėmus vaiką, tai ne šuniuką ar kačiuką pasiimti auginti, juk už vaiką yra didelė atsakomybė, jį reikia užauginti doru, geru žmogumi, kad juo kiti džiaugtųsi*“ (Aušra, 19 m.). Globėjų biologiniai vaikai, kaip ir jų tėvai, rūpinasi globotiniais ir jaučiasi už juos atsakingi, jiems svarbu, kad globojamas vaikas užaugtų doras žmogus.

Vyresnės sesers ar brolio vaidmens prisiėmimas ir atlikimas – rūpinimasis globotiniu, jo mokymas, užstojimas, saugojimas, atsakomybės už jį prisiėmimas – socialiniai veiksmai, kurie kyla iš supratimo, iš įvairaus patyrimo. Dažniausiai globėjų biologiniai vaikai supranta, kad svarbu rūpintis be globos likusiu vaiku, jį saugoti, mokyti. Toks supratimas gali atsirasti tėvų auklėjimo dėka. Stebėdami tėvų elgesį, globėjų biologiniai vaikai gali mokytis iš jų būti rūpestingi kitiems žmonėms, jiems padėti, juos saugoti ir globoti.

Straipsnio autorės atliktas kokybinis tyrimas atskleidė, kokia yra biologinių vaikų patirtis šeimoje, globojančioje ne giminaity vaiką (-us), koks globos poveikis globėjų vaikams ir kokį vaidmenį jie prisiima visame globos procese. Globėjų biologinių vaikų patirtis – socialinis konstruktas, kuris nuolat keičiasi sąveikaujant su kitais žmonėmis. Ši patirtis yra labai įvairi, nes yra nulemta esamos šeimos situacijos bei platesnės aplinkos, kultūros, socialinės tvarkos, t. y. konteksto, kuriame yra globojanti šeima. Iš tiesų galima teigti, kad globėjų biologiniai vaikai užima ypatingą vietą ne giminaičio vaiko globos procese. Tad globėjų vaikus reikia vertinti kaip aktyvius socialinius veikėjus, kurie įsitraukia į visą ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje procesą. Jie gali prisiimti atsakomybę ir kartu su savo tėvais rūpintis bei globoti ne giminaity vaiką.

Išvados

1. Globėjų biologinių vaikų statusas šeimos ir visuomenės gyvenime nėra iki galo įvertintas, trūksta šių vaikų kaip vertingų ir aktyvių veikėjų pripažinimo. Lietuvoje vis dar vyrauja tradicinė, konservatyvioji ideologija, teigianti, kad vaikai yra specifinė socialinė grupė, tačiau ji

nėra visavertė, nes vaikams trūksta socialinės brandos. Globėjų biologinis vaikas dažnai nėra laikomas reikšmingu asmeniu ne giminaičio vaiko globos jo šeimoje metu, jo prisidėjimas ir pastangos nėra pakankamai įvertintos ir pripažintos.

2. Tyrimas atskleidė, kad ne giminaičio vaiko globa šeimoje gali būti vertinga globėjų biologiniams vaikams: jie mokosi būti empatiški ir jautrūs kitiems asmenims, mokosi prižiūrėti mažesnius vaikus, geriau suprasti ir bendrauti su žmonėmis. Ne giminaičio vaiko globojimo šeimoje patirtis išplečia aplinkinio pasaulinio suvokimą. Tačiau ne giminaičio vaiko globa šeimoje gali turėti ir neigiamą įtaką globėjų biologiniams vaikams. Jie gali susidurti su agresyviu globojamo vaiko elgesiu, išgyventi ilgalaikę įtampą namuose. Dažnai sumažėja tėvų dėmesys biologiniams vaikams ir jie praleidžia su jais mažiau laiko, tai gali sukelti biologinių vaikų pavydą globojamiems vaikams. Jiems dažnai reikia dalytis su globotiniais savo kambariu, asmeniniais daiktais ir drabužiais, taip prarandama asmeninė erdvė. Biologiniai vaikai dažnai susiduria su priešišku visuomenės, draugų nusistatymu, kaltinimu, kad globojama tik dėl pinigų.
3. Tyrimas atskleidė, kad globėjų biologiniai vaikai yra aktyvūs veikėjai, įsitraukia į ne giminaičio vaiko globą nuo pradžios iki galo ir geba prisiimti atsakomybę, rūpintis globojamu vaiku, padeda savo tėvams. Šeimoje globojant mažamečius vaikus, vyresni globėjų vaikai dažniausiai prisiima vyresnės sesers ar brolio vaidmenį, kurio atlikimas susijęs su tokiomis atsakomybėmis ir pareigomis, kaip antai globojamų vaikų priežiūra, higienos ir socialinių įgūdžių ugdymas, mokymas, saugojimas ir užstojimas nuo priešiška nusiuteikusių aplinkinių.

Diskusija

Šio tyrimo rezultatus lyginti su kitų tyrėjų darbais, susijusiais tuo pačiu tyrimo objektu, gana sudėtinga, nes dažnai tyrimų straipsniuose nepateikiama išsami informacija apie atlikto tyrimo metodologiją, kokiais tyrimo metodais naudotasi renkant ir analizuojant duomenis. Vis dėlto galima rasti bendrų sąlyčio taškų ir prieštaravimų. Rasti panašumai leidžia tvirtinti, kad ne giminaičio vaiko globa šeimoje labai stipriai paliečia globėjų biologinius vaikus, kad jie iš tiesų yra aktyvūs, tačiau dažnai užmiršti veikėjai viso ne giminaičio vaiko globos jų šeimoje proceso metu.

Atskleista, kad ne giminaičio vaiko globa šeimoje gali būti puiki empatijos pamoka globėjų biologiniams vaikams. Globėjų biologiniai vaikai matomi kaip gebantys prisiimti atsakomybę už kito vaiko globą jų šeimoje ir jie suprantami kaip aktyvūs veikėjai. Tyrimas patvirtino D. C. Poland ir V. Gorze (1993) bei I. Höjer (2001) tyrimų rezultatus, kad globėjų biologiniai vaikai iš patirties išmoksta rūpintis jaunesniais už save vaikais, kaip reikia su jais elgtis. Šis tyrimas taip pat patvirtino L. Cline (2005) ir S. Huber (2008) tyrimų rezultatus, kad vienas iš didžiausių sunkumų, su kuriais susiduria globėjų biologiniai vaikai, šeimoje globojant ne giminaitį vaiką, yra savo tėvų dėmesio ir laiko dalijimasis su globojamais vaikais ir iš to kylantys pavydo jausmai. Pasitvirtino S. Huber (2008) pateiktos prielaidos, kad globėjų biologiniai vaikai dažnai susiduria su globojamo vaiko elgesio problemomis, pvz., agresija, melavimu. Taip pat patitvirtino, kad globėjų biologiniai vaikai, išvykus iš jų šeimos globojamam vaikui, prie kurio buvo prisirišę kaip prie tikro šeimos nario, išgyvena liūdesį, ilgesį, netektį.

Šis tyrimas patvirtino ir daugelio tyrimų pateiktus rezultatus, kad, atvykus į šeimą globotiniui, suardoma nusistovėjusi šeimos struktūra, kinta asmenų sąveika, iš naujo reikia sukurti ribas, taisykles, vaidmenis. Tačiau šio tyrimo naujumas yra tas, kad atskleista, kaip šiuos pasikeitimus

lietuvių šeimoje išgyvena, supranta ir patiria globėjų biologiniai vaikai. Atskleista, kad daugelį dalykų išgyvena ir į juos jautriai reaguoja ne tik globėjai, bet ir jų vaikai, pvz., skaudžiai išgyvena ir piktinasi kitų žmonių neigiamu požiūriu į vaiko globą šeimoje, kai kaltinama, jog globojama tik dėl pinigų.

Šį tyrimą lyginant su užsienio tyrimais atskleista, kad labai skiriasi vaiko globos šeimoje kontekstas. Lietuvoje vis dar jaučiamas posovietinis palikimas, taip pat nėra supratimo ir pripažinimo, kad visų pirma biologinė šeima yra globojanti šeima, o biologiniai tėvai yra tikrieji savo vaikų globėjai. Lietuvoje vis dar pastebima gana priešiška globojančiai šeimai kultūra, šioms šeimoms trūksta aplinkos palaikymo, supratimo, paramos.

J. Heidbuurt (2004) teigia, kad geriausias globėjų biologinių ir globojamų vaikų amžiaus skirtumas yra ne daugiau kaip 4–5 metai, kad globėjų vaikai geriau jaučiasi tada, kai globojami vaikai yra keletu metų jaunesni. Šis tyrimas atskleidė, kad gali būti ir priešingų atvejų. Globotiniai gali būti vyresni už globėjų biologinius vaikus, ir pastarieji šia patirtimi džiaugiasi, nes globotiniai gali jais rūpintis, prižiūrėti, saugoti. Taigi amžiaus skirtumas nėra esminis veiksnys, lemiantis gerus tarpusavio santykius. Tai taip pat iš dalies prieštarauja R. Audėjui (1999), kuris teigia, kad globėjų biologiniams vaikams gali būti žalinga, kai jų šeimoje globojami paaugliai. Šis tyrimas atskleidė, kad gali būti ir priešingai, globojami paaugliai gali būti naudingi globojančiai šeimai, turinčiai mažamečių vaikų, nes jais rūpinamasi, jie saugomi, globojami, prižiūrimi.

Vis dėlto šis tyrimas turi tam tikrų neišnaudotų galimybių. Pavyzdžiui, šiuo tyrimu neatskleistas globėjų jų biologinių vaikų patirties šeimoje matymas. Tad šia tema galima atlikti tyrimą ateityje. Tyrėja siūlo atlikti dar vieną tyrimą, kurio tikslas būtų atskleisti globėjų biologinių vaikų patirtį šeimoje globojant giminaitį vaiką. Tyrimą būtų galima palyginti su šiuo darbu. Siūlomas dar vienas naujas tyrimo aspektas – remiantis J. Heidbuurt (2004) tyrimu, parodančiu pagrindinius globojančios šeimos modelius, atlikti tyrimą Lietuvos kontekste, siekiant atskleisti, kokie globojančios šeimos modeliai gali vystytis šiame kontekste.

Literatūra

- Audėjas, R. 1999. *Vaikų, esančių globoje, socialinė adaptacija*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: VDU.
- Auerbach, C. F.; Silverstein, L. B. 2003. *Qualitative Data: An Introduction to Coding and Analysis*. New York: New York University Press.
- Berger, P. L., Luckmann, T. 1999. *Socialinės tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
- Bitinas, B.; Rupšienė, L.; Žydžiūnaitė, V. 2008. *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. I ir II dalys. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
- Bryman, A. 2008. *Social Research Methods*. 3rd edition. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Bruce, C.; Bruce, P. 2002. The Relationship Between Foster Children and the Foster Parent's Own Children: A Unique Entity. *Conference paper in Foster Family-based Treatment Association's 16th Annual Conference on Treatment Foster Care*, July.
- Cline, L. 2005. Foster Parents' Children: Their Thoughts on Fostering and the Role They Wish to Play. *Conference paper in Foster Family-based Treatment Association's 19th Annual Conference on Treatment Foster Care*, July, Atlanta.
- Heidbuurt, J. 2004. All in The Family Home: The Biological Children of Parents Who Foster. *Conference paper in Foster Family-based Treatment Association's 19th Annual Conference on Treatment Foster Care*, July, Nashville.

- Höjer, I. 2004. What happens in the foster family? *Adoption and Fostering*, 1, 38–48.
- Höjer, I. 2006. Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child and Family Social Work*, 12 (1): 73–83.
- Huber, S. 2008. How to Include the Existing Children of a Foster Family: The Forgotten of Foster Care. *Focus: Newsletter of the Foster Family-Based Treatment Association*, 14 (3): 14–15.
- Younes, M. N.; Harp, M. 2007. Addressing the Impact of Foster Care on Biological Children and Their Families, *Child Welfare*, 86 (4): 21–40.
- Juodaitytė, A. 2003. *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Monografija. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Nordenfors, M. 2006. *Children as Reflexive Family Members: A study on growing up with foster siblings* (Unpublished dissertation, Göteborg: Göteborg University).
- Nuske, E. M. 2004. Beyond The Double Edged Sword: The Contradictory Experiences of Biological children in Foster Families. *Conference paper in Conference on International Research Perspectives on Child and Family Welfare*, 6th–8th August 2004. Mackay, Queensland.
- Poland, D. C., Groze, V. 1993. Effects of foster care placement on biological children in the home. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 10 (1): 153–164.
- Qvortrup, J. 2001. Childhood as a Social Phenomenon Revisited. In Bois-Reymond, M., Sünker, H., Krüger, H. H. (Eds.), *Childhood in Europe: Approaches, Trends, Findings*. New York: Peter Lang, 215–243.
- Rupšienė, L. 2007. *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė medžiaga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Schütz, A. 1967. *The Phenomenology of the Social World*. Evanston: Northwestern University Press.
- Serbinski, S. 2012. A New Beginning: How to Support Sons and Daughters of Foster Parents through the Framework of Interpersonal Neurobiology. *Journal of Interpersonal Neurobiology Studies*, 1: 29–33.
- Sutton, L.; Stack, N. 2013. Hearing Quiet Voices: Biological Children's Experiences of Fostering. *British Journal of Social Work*, 43 (3): 596–612.
- Thompson, H.; McPherson, S. 2011. The Experience of Living with a Foster Sibling, as Described by the Birth Children of Foster Carers: A Thematic Analysis of the Literature. *Adoption & Fostering*, 35(2): 49–60.
- Twigg, R. 2008. The Impact of Fostering on Carers' Own Children. *Focus: Newsletter of the Foster Family-Based Treatment Association*, 14 (3): 12–15.
- Twigg, R.; Swan, T. 2003. What about the Kids? Looking at the Effects of Fostering on Foster Parents' Children. *Conference paper in Foster Family-based Treatment Association's 17th Annual Conference on Treatment Foster Care*, 7th July. Nashville.
- Watson, A. 2002. The impact of fostering on foster carers' own children. *Adoption and Fostering*, 26 (1): 49–55.
- Willig, C. 2001. *Introducing Qualitative Research in Psychology: Adventures in Theory and Method*. Buckingham: Open University Press.
- Žydžiūnaitė, V. 2008. *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.

**THE ROLE OF FOSTER CARERS' BIOLOGICAL CHILDREN DURING
THE FOSTER CARE PROCESS:
“WE ALL HAVE BECOME THEIR CARERS, TEACHERS,
MOTHERS AND FATHERS”**

Ramunė Bagdonaitė-Stelmokienė

Summary

Only a narrow spectrum of issues faced by foster families are being addressed in Lithuania: these are issues such as the quality of foster child's living surroundings, relationships between a foster child and the carers. But in a foster family there may also be growing-up biological children, which voice isn't enough heard. Goal of the article – to reveal the experiences of biological children whose family fosters a child, emphasizing the role of foster carer's children during the foster care process. The phenomenological qualitative research, made by author, has shown what impact on biological children has a child's foster care; what and in what ways changes occur in the family after the coming of a foster child; how biological children communicate with the foster child, and what roles they assume during the child's foster care process. This has been the first research in Lithuania with a goal to provide a deeper understanding of this phenomenon from the very own perspective of biological children.

Key words: child's foster care in family, the foster carers' biological children, foster child.